

geocities.com/talentedprotegee/shootingscript.htm. *Mankiewicz J.* House, M.D. Season 1. The Socratic Method // <http://www.twiztv.com/scripts/house/season1/house-106.htm>.

ТЕРСИНА І. З.

(Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ СУРЯДНИХ ПРИКМЕТНИКОВИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ТЕКСТАХ ПОТТЕРІАНИ

У статті обговорюється проблема семантичної реалізації англомовних прикметникових словосполучень у романах Дж. К. Роулінг. Аналізуються лексико-семантичні кореляції між компонентами прикметникових словосполучень. Доводиться теза про семантичну значущість прикметникових словосполучень у романах, як показовий творчий засіб тематичної та концептуальної експресивності.

Ключові слова: прикметникове словосполучення, лексико-семантичні кореляції, концептуальне значення.

Терсина И.З. Лексико-семантическая сочетаемость компонентов сочинённых адъективных словосочетаний в текстах Поттерианы. В статье обсуждается проблема семантической реализации англоязычных адъективных словосочетаний в романах Дж. К. Роулинг. Анализируются лексико-семантические корреляции между компонентами адъективных словосочетаний. Доказывается тезис о семантической знаимости адъективных словосочетаний в романах, как показательный творческий способ тематической и концептуальной экспрессивности.

Ключевые слова: адъективное словосочетание, лексико-семантические корреляции, концептуальное значение.

Tersina I.Z. Lexico-semantic compatibility of complex adjectival compounds elements in the Potterina. The article discusses the problem of semantic realization of English adjectival word-combinations in the novels by J. K. Rowling. It analyzes the lexico-semantic correlations between the components of the adjectival word-combinations. It proves the idea about semantic significance of adjectival word-combinations in the novels, as an illustrative creative means of thematic and conceptual expressiveness.

Key words: adjectival word-combination, lexico-semantic correlations, conceptual meaning.

Відмінною ознакою мовознавства на сучасному етапі його розвитку є підвищений інтерес до синтаксису. Синтаксис, як відомо, це основна частина, серце граматики будь-якої мови. На сьогодні особливо актуальним постає питання про словосполучення, як важливої складової синтаксису, вирішення його з реченневої структури, встановлення структурно-семантичної ємності цієї

синтаксичної одиниці. Актуалізувалися і питання синтаксичної сполучуваності слів та синтаксичної валентності.

Серед цілого пласту словосполучень сучасної англійської мови привертають увагу прикметникові словосполучення, які характеризуються своєрідною структурною організацією, місткою семантичною та композиційною заданістю, виконуючи у словесній тканині різноаспектні завдання: від простого атрибутивного позначення до засобу виявлення глибинних емоційно-експресивних нюансів людського задуму.

З появою сучасних літературних творів відкриваються нові перспективи для вивчення мовних одиниць. У художньому стилі одиниці мови набувають образотворчих властивостей, естетизуються, несуть суб'єктивні проєкції мовця, виконують не лише естетичну функцію як словесний образ, а й відображають індивідуальну манеру письменника. Сучасна художня мова, зберігаючи основні літературні традиції, приваблює оригінальністю і новаторством, тож тексти сучасних літературних творів не можуть не привертати увагу.

Серед найцікавіших художніх творів в сучасній англійській літературі є серія романів англійської письменниці Джоан Кетлінг Ролінг (1965), автора всесвітньо відомого казкового циклу про хлопчика чарівника Гаррі Поттера. Починаючи з 90-х рр. минулого століття серія стала феноменом сучасної культури – як літературним, так і маркетинговим. Мільйонну читацьку аудиторію книги приваблюють закладеними в них людськими цінностями. У них одвічна історія боротьби Добра та Зла поєднується із традиційною схемою роману виховання, приправленого особливим колоритом створеного авторкою уявного світу.

Серед мовних одиниць, які вживаються у творах Дж. Ролінг значне місце посідають прикметникові словосполучення, категоріальні особливості яких зумовлюють успішну реалізацію естетичного потенціалу творів. Відомо, що у порівнянні з прикметником, прикметникове словосполучення є семантично об'ємнішим і стилістично виразнішим. Саме прикметникові словосполучення поттеріани перетворюють назви предметів, явищ, дій оточуючої дійсності у незвичні та казкові описи.

Перспективним є вивчення корпусу прикметникових словосполучень у певному художньо-літературному макротексті, де вони виступають активним складником художнього стилю письменника. Актуальним є й матеріал дослідження, а саме твори сучасної англійської письменниці Джоан Ролінг, що наразі не ставали об'єктом ґрунтовних мовознавчих досліджень.

Об'єкт дослідження — прикметникові словосполучення, які вживаються в поттеріані Дж. Ролінг.

Предметом дослідження є семантика прикметникових словосполучень у романах Дж. Ролінг.

Матеріалом дослідження слугують тексти семи романів поттеріани, які були опубліковані видавництвом Блумсбері у Лондоні з 1997 по 2007 роки загальною кількістю 3 306 сторінок. Загальний масив опрацьованого матеріалу складає 3 975 одиниць. Основна мета дослідження – це проаналізувати

семантичну сполучуваність компонентів в основі прикметникових словосполученнях.

Підрядні й сурядні словосполучення розрізняються не тільки синтаксичними зв'язками, а й сукупністю семантико-синтаксичних відношень. У зв'язку з цим є доцільним охарактеризувати семантичні відношення, які виникають між компонентами у межах досліджуваних прикметникових словосполучень. Для цього у дослідженні застосовується метод *семантичного зв'язку між словами, заснованими на аналізі дистрибуції слів* [Harris 1952, p. 1-30; Miram 2004]. В основі дистрибутивно-статистичних методів установа семантичних зв'язків між словами лежить гіпотеза про існування кореляційного зв'язку між семантичними й синтаксичними властивостями слів. Наявність такого зв'язку підтверджується також тим, що явище семантичного узгодження слів нерідко співвідносять із назвою «семантико-синтаксична координація». Цю думку підтримує Л. Теньєр, який вважає, що «поряд з структурними зв'язками є зв'язки семантичні, які співвідносяться з ними регулярним способом. У структурного плану не має іншого призначення, окрім того, щоб зробити можливим висловлення думок – об'єктів семантичного плану» [Теньєр 1988].

Відзначимо, що на противагу синтаксичним зв'язкам, які спрямовані у внутрішню структуру синтаксичних одиниць-конструкцій (речень і словосполучень) і відбивають характер формальних граматичних стосунків, семантико-синтаксичні відношення виявляють зовнішнє спрямування: виражають стосунки між предметами та явищами позамовного світу. Відображаючи стосунки предметів і явищ дійсності, вони вказують на значеннєві (сміслові) стосунки поєднаних певним синтаксичним зв'язком синтаксичних одиниць.

В залежності від семантики сполучених компонентів, між компонентами сурядних прикметникових словосполучень виникають такі типи співвідношень: *синонімії, антонімії, семантичного доповнення, семантичного слідування та согінонімічний тип*, які виявлені як у вільних так і фразеологічних прикметникових словосполученнях.

Першим типом семантичного співвідношення між сурядними прикметниками є *синонімічні* відношення, які базуються на повному або частковому збігу їх значень. Наприклад, *still and quiet; hale and hearty; brutal and coarse; friendly and welcoming; sulky and bad-tempered; just and loyal; stunned and frightened; crowded and noisy; humble and modest; tired and worn; strange and mysterious*. Парне сполучення синонімів часто розглядається як частковий випадок тавтології [Евгенєва 1972] або як один з видів складних слів [Потебня 1958]. Підставою для сполучення синонімів є частковий збіг значення, тобто у результаті сполучення сем, які збігаються, виникає їх підсилення, акцентування, уточнення, так що сполучення синонімів слід розглядати як окремий засіб створення нового значення. При уточненні конкретної семи в структурі слів-синонімів відкидається багатозначеність слова.

Сполучення синонімів підпорядковується "основному закону семантичного сполучення слів", який зводиться до того, що "для того, щоб два слова склали

правильне сполучення, вони повинні мати окрім специфічних відмінних для них сем, одну спільну сему" [Гак 1974, с. 384]. З другого боку, обидві синонімічні лексеми зберігають свої диференційні семантичні ознаки. На синтагматичному рівні при сполученні цих диференційних ознак виникає їх узагальнення.

У межах сурядних прикметникових словосполученнях моделі зразка A1+conj+A2 дві сполучені синонімічні лексеми можуть також знаходитись у *співвідношенні включення*, тобто одна лексема, як правило перша, має ширше значення, інша — вужче. Пор.: *_alone and friendless*: *_alone* означає 'without any companions, without the help of other people, lonely and unhappy', в той час як *friendless* означає 'without any friends'.

Основною причиною появи синонімічних пар прикметників можна вважати сучасну тенденцію до підвищення комунікативної чіткості мовних одиниць. Утворення парних сполучень шляхом приєднання до слова його синоніма уточнює значення багатозначного слова і робить чіткішою межу його вживання у художньому контексті.

Сполучення синонімів пов'язане з виконанням функції уточнення, що зумовлено бажанням письменниці виразити безмежні відтінки ознак. У цьому випадку синоніми взаємо доповнюють один одного, виражаючи ті чи інші ознаки предмета, явищ, забезпечують формування про них повнішого уявлення: *still and silent; friendly and welcoming; humble and modest; pleased and proud; small and skinny*.

Синонімічні відношення існують і у фразеологічних сурядних прикметникових словосполученнях. З семантичної точки зору всі фразеологічні сурядні одиниці з моделлю A1+conj+A2 характеризуються злитістю компонентів складу і передають цілісне значення. Особливість фразеологічних прикметникових парних словосполучень полягає у тому, що їх суцільне значення закріплюється синтаксичною структурою парності; їх повнозначні компоненти належать до спільної семантичної сфери, причому, як правило, другий компонент інтенсифікує значення всієї фраземи, тобто багато в чому визначає утворення загального фразеологічного значення, яке засноване на властивості інтегративності, в силу якої "цілісність характеризується новими якостями і властивостями, що не характерні для окремих частин (елементів), але виникають у результаті їх взаємодії" [Блауберг 1997, с. 133]. Наприклад: *dead and gone*. Лексема 'gone', що означає 'dead for a long time' підсилює значення лексеми 'dead'.

Іншим важливим видом семантичного співвідношення між компонентами в межах сурядного сполучникового прикметникового словосполучення моделі A1+conj+A2 є співвідношення *антонімії*.

Сурядні прикметникові словосполучення моделі A1+conj+A2, які представляють собою сполучення семантично протиставлених груп прикметників, тобто пов'язаних відношеннями антонімії, включають утворення двох структурних типів: 1) з кореневими компонентами-антонімами типу *left and right*; 2) з похідними компонентами-антонімами типу *magic and non-magic*.

В цьому типі прикметникових словосполучень один з компонентів є похідним, створеним за допомогою афіксів, що мають заперечне значення. Семантичні опозиції в цих структурах представлені сигніфікативними та градуальними антонімами. [Степанов 1981, с. 62-63]. Парні прикметникові словосполучення об'єднують сигніфікативні антоніми і включають лексичні одиниці, пов'язані відношеннями контрарності: *black and white; alive or dead*. До складу парних прикметникових словосполучень, компоненти яких пов'язані відношеннями так званої якісної антонімії, входять пари прикметників, що допускають кількісну варіативність якісної ознаки, яку вони виражають: *high and low*.

В основі сполучення двох прикметників-антонімів у межах сурядних прикметникових словосполучень лежить один з основних типів семантичних відношень, який характеризується тим, що заперечення одного стану збігається по суті з твердженням іншого, полярного йому, оскільки ознаки, позначені компонентами парного словосполучення, бінарні: *alive or dead, black and white*.

У випадку, коли в складі двочленної координативної структури комбінуються слова, протилежні за значенням — *young and old, hot and cold* — всередині бінома виникають відношення, які умовно можна назвати відношенням протилежних частин цілого. Елементи таких структур є, як правило, протилежними полюсами якогось конкретного цілого: *young and old* — протилежні вікові групи; *hot and cold* — протилежні полюси поняття "температура". Як видно, компоненти таких біномів є складовими вищого класу, з назвою якого вони пов'язані видо-родовими відношеннями, інакше, гіпо-гіперонімічними, а парні сполучення відповідно розчленованою номінацією родового поняття. Через те відношення, які виникають усередині таких структур, визначаються як відношення протилежних частин цілого, або відношення *семантичного доповнення*. Таке визначення даного типу відношень дозволяє уникнути непорозумінь, які існують в сучасній лінгвістиці у зв'язку з розмежуванням таких типів семантичних відношень, як антонімія і конверсивність, що також розглядаються в термінах протилежності [Lyons 1997].

Найчастіше серед компонентів-антонімів зустрічаються прикметники із значенням емоційного або фізичного станів: *rude or friendly; happy or sad*.

Наступний тип організації сурядних прикметників в межах словосполучення це *співвідношення семантичного слідування і співвідношення семантичного доповнення*.

Поряд із взаємозалежністю, що є найхарактернішою рисою діалектичних відношень, має місце і одностороння залежність [Жовтобрюх 1975]. Сфера відношень, що виражають залежність сполучених об'єктів, визначається причино-наслідковими, часовими, цільовими та ін. закономірностями, тобто об'єкти, які слідує один за одним, можуть знаходитись лише в односторонній залежності.

Відношення односторонньої залежності, або семантичного слідування – це ще один спосіб організації лексичних одиниць у межах сурядних прикметникових словосполучень. Імплікації таких відношень слід називати

імплікаціями слідування. Наприклад, *signed and sealed, changed and ready*. При такому типі співвідношень розташування елементів бінома тісно пов'язане з їх семантикою, передає порядок виконання дій, тобто спочатку – *signed*, а потім – *sealed*. Таке розташування компонентів досліджуваної структури є відображенням "реальної послідовності їх референтів в об'єктивній дійсності" [Прокопович 1974, с. 121].

Для групи сурядних прикметникових словосполучень моделі A1+conj+A2, компоненти яких виражені прикметниками кольору: *pink and white; green and yellow*, характерний *согіпонімічний* тип відношень між одиницями, іншими словами, видо-видовий. Хоча у наведених парах відсутнє родове слово, вони представляють окремий тип гіпонімічних відношень: спільна назва у таких прикладах умовно передається назвою іншої частини мови: *green and yellow – colour*.

Поєднання одиниць у складі словосполучення на основі відношень семантичного доповнення також обумовлене екстралінгвістичними факторами, оскільки є відображенням в мові пропущених через призму людської свідомості закономірних зв'язків між предметами, об'єктами реальної дійсності, як частин одного цілого.

Таким чином, прикметникові словосполучення розрізняються сукупністю семантико-синтаксичних відношень, які виникають між компонентами досліджуваних одиниць. У сурядних прикметникових словосполученнях найчастіше вживаються синонімічні семантичні конструкції, що складають 32% усіх сурядних прикметникових словосполучень. Підставою для сполучення синонімів є частковий збіг значення, тобто у результаті сполучення сем, які збігаються, виникає їх підсилення, акцентування, уточнення, так що сполучення синонімів слід розглядати як окремий засіб створення нового значення. Синонімічні пари прикметників можна вважати своєрідним маркером художнього стилю поттеріани, що уточнює, підсилює значення синонімів в новому утворенні і робить чіткішою межу їх вживання у художньому контексті.

Характерними для сурядних прикметникових словосполучень є також відношення антонімії, семантичного доповнення, семантичного слідування та согіпонімічний тип. Антонімічні пари включають утворення з кореневими компонентами-антонімами або з похідними. Відношення протилежних частин цілого, які виникають всередині бінома, представляють відношення семантичного доповнення. Відношення семантичного слідування передають порядок виконання дій, виражених двома лексичними одиницями. Согіпонімічний тип відношень представляє видо-видові відношення між лексичними одиницями. Компоненти у межах безсполучникових словосполучень утворюють акумулятивні відношення і відношення закону семантичного ланцюжка.

Подальше дослідження текстів поттеріани є перспективним для вивчення сучасної англійської мови, її структурно-граматичних, семантичних, стильових особливостей, для аналізу концептуальної картини казкової дійсності циклу романів письменниці.

Література

Блауберг И.В. Проблема целостности и системный подход. - М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 448 с. *Гак В.Г.* О функциональном подходе к изучению грамматических форм // Иностранные языки в высшей школе. – Вып. 8. – 1974. – С. 58-66. *Евгеньева А.П.* Синонимы русск. языка и их особенности / А.П. Евгеньева (отв. ред.). – Ленинград: Наука, 1972. – 246 с. *Потебня А.А.* Из записок по русской грамматике / АН СССР. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 1 – 2. – 536 с. *Прокопович Н.Н.* Вопросы синтаксиса русского языка. – М.: Высш. шк., 1974. – с. 159. *Синтаксис словосполучення і простого речення.* (Синтаксичні категорії і зв'язки) / Ред. колегія: д-р філол. наук М.А. Жовтобрюх (відп. ред.) та інші. – К.: Наукова думка, 1975. – 222 с. *Степанов Ю.С.* Имена. Предикаты. Предложения. – М.: Наука, 1981. – 360с. *Теньер Л.* Основы структурного синтаксиса. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с. *Harris Z.S.* Discourse Analysis// Language. – Baltimore, 1952. – Vol. 1, N1. – P. 1-30. *Lyons J.* Semantics. – Cambr. etc., 1997. – 583 p. *Miram G.* Translation Algorithms. – Kyiv: Elga Nika-centre, - 2004. – 175 p.

ТКАЧ Х.Р.

(Львівська комерційна академія)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛОВА *BEDIENEN*

У статті досліджується семантична структура та функціонування німецького дієслова *bedienen*. Аналіз здійснено на основі статей авторитетних лексикографічних джерел німецької мови з використанням дистрибутивного та дескриптивного методу, а також методики «значення - смисл». Виокремлено спільний семантичний компонент – інваріант у плані мови та змінні смисли у плані мовлення.

Ключові слова: лексичне значення, смисл, лексико-семантичний варіант, семантична структура, парадигматичні та синтагматичні зв'язки.

К.Ткач «Структурно - семантические особенности глагола *bedienen*». В статье исследуется семантическая структура и функционирование немецкого глагола *bedienen*. Анализ произведен на основании статей авторитетных лексикографических источников немецкого языка с применением дистрибутивного и дескриптивного метода, а также методики «значение - смысл». Выделен общий компонент – инвариант в плане языка и сменные смыслы в плане речи.

Ключевые слова: лексическое значение, смысл, лексико-семантический вариант, семантическая структура, парадигматические и синтагматические связи.